

УДК 343.98:351.753

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.34>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ НАРКОБІЗНЕСУ

Гора І.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
науково-організаційного центру*

*Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-2940-5338
e-mail: irvitgora@ukr.net*

Колесник В.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
науково-організаційного центру*

*Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-3570-8984
e-mail: valarko@urr.net*

Попович І.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності*

*Ужгородського Національного університету
ORCID: 0000-0003-0608-2564*

Гора І.В., Колесник В.А., Попович І.І. Окремі питання криміналістичного забезпечення протидії незаконному наркобізнесу.

Розглянуто важливі й актуальні питання протидії незаконному наркобізнесу силами і засобами правоохоронних органів. Трансформація проблеми боротьби з наркобізнесом в ранг міжнародних ставить нові завдання перед Службою безпеки та Національною поліцією України, що здійснюють боротьбу зі злочинністю. Різноманіття синтетичних наркотиків та розробка нових раніше не відомих аналогів дає змогу зловмисникам швидко пристосовуватися до потреб «чорного» ринку. Спеціалісти-хіміки отримують нові види синтетичних речовин, що не входять на час їх розроблення до діючих національних списків заборонених і контрольованих наркотиків. Це дає змогу злочинцям, випереджаючи науку і законодавчу практику, уникати контролю з боку держави і її правоохоронних органів.

Виконанню завдань з протидії злочинності допомагає наука криміналістика. Характерними для злочинів в сфері наркобізнесу елементами криміналістичного аналізу слід вважати: відомості про предмет посягання, особу злочинця та її місце й роль в структурі злочинного угруповання; типові способи підготовки, вчинення, приховування слідів злочину, типові знаряддя й відомості щодо обставин підготовки та вчинення злочину; дані про характерні сліди й наслідки. Особливості слідів злочинів в сфері наркобізнесу зумовлені вчиненням дій з наркотиками та отриманням прибутків, що пов'язано з використанням різноманітної наркотичної сировини, напівфабрикатів, хімічних речовин, реактивів, спеціального лабораторного обладнання, ємностей для перевезення і зберігання наркотичної речовини чи прекурсорів, спеціальної літератури та різноманітних технічних засобів і пристосувань, а в багатьох випадках ще й окремих навичок та спеціальних знань, якими повинні володіти зловмисники.

Автори підкреслюють, що від умілої організації оперативної та слідчої роботи на початковому етапі виявлення ознак діяльності з незаконного наркобізнесу залежить успіх всієї справи. Важли-

ве місце в цьому відводиться своєчасному й правильному використанню спеціальних знань обізнаних осіб – спеціалістів та експертів. Уміння слідчих і оперативних працівників правильно визначати вид речовин, що мають ознаки наркотичних, збирати зразки для їх дослідження, забезпечувати їх збереження та своєчасно призначати експертне дослідження зумовлюють і правильність та вірогідність висновків судової експертизи, а в кінцевому підсумку – успішність розслідування.

Ключові слова: кримінальне провадження; досудове розслідування; криміналістичне забезпечення; протидія наркобізнесу; наркотичні засоби; синтетичні наркотики; психотропні речовини; судова експертиза; доказування.

Hora I.V., Kolesnyk V.A., Popovich I.I. Certain issues of forensic support for combating illegal drug trafficking.

Important and topical issues of combating illegal drug trafficking by the forces and means of law enforcement agencies are considered. The transformation of the problem of combating drug trafficking into an international one poses new tasks for the Security Service and the National Police of Ukraine, which are fighting crime. The variety of synthetic drugs and the development of new, previously unknown analogues allow criminals to quickly adapt to the needs of the «black» market. Specialist chemists receive new types of synthetic substances that are not included in the current national lists of prohibited and controlled drugs at the time of their development. This allows criminals, ahead of science and legislative practice, to avoid control by the state and its law enforcement agencies.

The science of forensics helps to fulfill the tasks of combating crime. The following elements of forensic analysis should be considered characteristic of crimes in the field of drug trafficking: information about the subject of the offense, the identity of the criminal and his place and role in the structure of the criminal group; typical methods of preparing, committing, hiding traces of the crime, typical tools and information about the circumstances of preparing and committing the crime; data on characteristic traces and consequences. The features of traces of crimes in the field of drug trafficking are due to the commission of actions with drugs and obtaining profits, which is associated with the use of various drug raw materials, semi-finished products, chemicals, reagents, special laboratory equipment, containers for transporting and storing drugs or precursors, special literature and various technical means and devices, and in many cases also certain skills and special knowledge that the perpetrators must possess.

The authors emphasize that the success of the entire case depends on the skillful organization of operational and investigative work at the initial stage of identifying signs of illegal drug trafficking. An important place in this is given to the timely and correct use of the special knowledge of knowledgeable persons – specialists and experts. The ability of investigators and operational workers to correctly determine the type of substances that have signs of narcotics, to collect samples for their examination, to ensure their preservation and to timely appoint an expert examination determine both the correctness and reliability of the conclusions of the forensic examination, and ultimately - the success of the investigation.

Key words: criminal proceedings; pre-trial investigation; forensic support; counteraction to drug trafficking; narcotics; synthetic drugs; psychotropic substances; forensic examination; evidence.

Постановка проблеми. Питання протидії незаконному обігу та вживанню наркотичних речовин постали нагальною проблемою, що турбує сьогодні не лише уряди й правоохоронні органи практично кожної країни світу, а й людство загалом. На рівні окремих держав й під егідою ООН протягом останніх десятиліть прийнято низку програм, укладено десятки міжнародних багатосторонніх угод, видано величезну кількість нормативних документів, основним завданням яких є зупинення темпів зростання й поширення цього негативного суспільного явища, виведення значної кількості людей з-під загрози втрати здоров'я, а то й життя, матеріального зубожіння та фізичного знищення, перекриття джерел отримання незаконних надприбутків злочинцями, котрі мають свою вигоду із незаконних дій, пов'язаних з наркобізнесом. Вигідне для ділків геополітичне розташування України багато в чому зумовлює її чільне місце в планах злочинних угруповань, що спеціалізуються на незаконному наркобізнесі. Територію України все частіше використовують не лише для транзитного перевезення наркотиків та в якості перевалочної бази для афганського й балканського каналів їх розповсюдження, а й розглядають як країну-споживача та місце для організації нелегальних лабораторій з виробництва небезпечної продукції. За даними Офісу Генерального прокурора, лише за січень-березень 2025 року в Україні було зареєстровано 19464 кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотиків [1].

Ситуація, що склалася у сфері протидії незаконному наркобізнесу, вимагає від правоохоронних органів держави значних зусиль з виявлення, розкриття й розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним обігом наркотичних засобів, встановленням винних осіб та притягненням їх до заслуженої відповідальності. Необхідність підвищення результативності цієї діяльності породжує гостру потребу дослідження практики використання сучасних досягнень й розробок в галузі криміналістики, зокрема й використання з цією метою спеціальних знань та допомоги спеціалістів.

Метою дослідження виступає розкриття сутності й визначення поняття незаконного наркобізнесу та надання відомостей щодо сучасних можливостей й перспектив використання спеціальних знань з метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Стан опрацювання проблематики. Сьогодні науковими пошуками охоплено значний аспект важливих для науки й практики проблем протидії незаконному наркобізнесу, які мають кримінологічне, кримінально-правове, криміналістичне, оперативно-розшукове значення. Ці питання широко обговорюють сьогодні вітчизняні та зарубіжні науковці й практики. В наукових працях, що вийшли протягом останнього десятиліття, розглядаються складні й важливі для науки та практики питання здійснення діяльності правоохоронних органів на цьому напрямі боротьби зі злочинністю. В розкритті важливих кримінально-процесуальних, криміналістичних та оперативно-розшукових складових загальної проблеми боротьби з незаконним наркобізнесом вагому роль відіграють ґрунтовні праці відомих дослідників зазначених питань, зокрема, Є. Горобця, О. Мазуренка, Д. Мороза, Д. Никифорчука, А. Палюха, Б. Підгорного, О. Помаза, С. Рашевського, С. Сороки, Р. Тарасенка, В. Тимошенка, В. Шепітька та інших вчених. Питанням використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів присвятили свої наукові дослідження Н. Косміна, Л. Котляренко, М. Кривонос, О. Лойф, О. Одерій, О. Юнацький та інші вчені. Їх дослідження мають принципово важливе значення для вдосконалення діяльності оперативних та слідчих підрозділів з протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, проте багато які з важливих і таких, що мають теоретичне й практичне значення питань залишилися не достатньо дослідженими. Це стосується насамперед використання криміналістичних методів та засобів в оперативно-розшуковій і слідчій практиці, дослідження слідів і речових доказів за кримінальними провадженнями про незаконний обіг наркотиків, а також використання спеціальних знань. Водночас одним з гострих і таких, що вимагають поглибленого дослідження, залишається питання ролі й значення криміналістики в забезпеченні діяльності правоохоронних органів з протидії наркобізнесу.

Виклад основного матеріалу. Наркозлочинність охоплює сукупність пов'язаних з наркотиками злочинів, небезпека яких має вираз у порушенні суспільних відносин, що забезпечують захист важливих і значущих загальнолюдських соціальних цінностей, які можна об'єднати поняттям «безпека здоров'я і життя населення». Очевидно, саме цим керувався вітчизняний законодавець, коли до одного розділу Кримінального кодексу відніс злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Правовими нормами цього розділу вітчизняного КК України встановлено кримінальну відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, використання коштів, здобутих від незаконного обігу таких наркотичних та інших засобів, їх незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, їх викрадення, привласнення, вимагання, незаконне публічне вживання наркотичних засобів та інші небезпечні дії, котрі законодавець визнав злочинами цієї категорії [2, с. 209]. Варто зазначити, що в разі організації боротьби із такими злочинами зазвичай ведуть мову про протидію незаконному обігу наркотиків, але кримінальне законодавство не містить визначення того, які ж саме злочини слід вважати тими, що пов'язані з таким незаконним обігом. Поняття незаконного обігу наркотиків кримінальне законодавство не дає і в цьому є своя логіка. Адже кожне із діянь, що передбачене у відповідній статті КК України, є окремим випадком незаконного виготовлення або розповсюдження наркотиків. Рівнозначність встановленої кримінальної відповідальності за незаконні операції з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами дає підстави вести мову про те, що всі зазначені засоби і речовини в кримінально-правовому значенні можна віднести до тих, порушення правил обігу яких слід відносити до порушення правил обігу наркотиків, а злочини, вчинені в цій сфері, – до наркозлочинності.

Вітчизняний вчений-криміналіст О. Одерій цілком слушно звернув увагу на те, що слід розмежовувати злочини в сфері незаконного обігу наркотичних засобів та наркобізнес, які мають окрему специфіку, способи вчинення і приховування, визначену багатоепізодність злочинної поведінки тощо [3, с. 3]. Дійсно, наркобізнес – це нелегальний бізнес з наркотиками, що здійснюється організованою злочинністю. Він тісно пов'язаний з наркомафією як складним злочинним утворенням, що об'єднує людей на трьох рівнях, котрі займаються злочинним бізнесом наркотиками і намагаються до формування чітко вираженої структури та монополізації свого бізнесу, добре озброєні, мають визначену ієрархію, корумповані зв'язки з можновладцями й правоохоронцями та жорстку дисципліну. Наркобізнесу притаманний високий ступінь соціальної небезпеки, що зумовлений тяжкими наслідками не тільки для здоров'я (а часто – й життя) конкретної особи, а й для здоров'я значної частини населення, економіки країни, суспільства у цілому. Значно підвищує рівень цієї небезпеки той факт, що наркобізнес доволі часто пов'язаний із проблемами тероризму, незаконного обігу вогнепальної зброї, куди вкладаються кошти, отримані наркоділками.

В Україні, особливо за останнє десятиліття, організована злочинна діяльність у сфері наркобізнесу поширилася із загрозливими темпами. Надзвичайно висока прибутковість наркобізнесу зумовила практично повну його монополізацію організованими злочинними угрупованнями, котрі створили своєрідну тіньову індустрію виробництва й розповсюдження наркотиків. Не варто ігнорувати тих обставин, що наркобізнес набуває все більше професійного, організованого характеру, усталюються міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки. Складна ієрархічна структура організованих злочинних груп нарковиробників і наркоторговців, суворе дотримання ними правил конспірації нелегальної діяльності, використання нових способів приховування та засобів маскування наркотиків із метою перевезення на значні відстані і територіями різних країни дає їм змогу протягом тривалого часу залишатися невловимими.

Видовими ознаками наркобізнесу вважають: створення своєрідного «підприємства», тобто організація однією чи кількома особами справи, спрямованої на систематичне одержання незаконних прибутків від нелегального виробництва й торгівлі наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами; надання послуг, пов'язаних з їх реалізацією, організація мережі збуту; довготривале заняття такою злочинною діяльністю у вигляді промислу та одержання надвисоких і швидких прибутків; утворення злочинного співтовариства на кшталт мафіозної «сім'ї» для виконання відповідних технічних операцій, необхідних для циркуляції даної справи; координація всіх видів діяльності з виробництва, закупівлі, доставки та реалізації наркотичних засобів або психотропних речовин у єдиний «технологічний» ланцюжок і контроль над ним; захист від конкуруючих злочинних співтовариств і правоохоронних органів; проникнення до законного бізнесу, тобто відмивання грошей шляхом вкладання одержаних прибутків від наркобізнесу у діяльність різних фірм, компаній та підприємств з метою надання цим прибуткам видимості законного характеру, фінансування осіб, які залучаються до наркобізнесу [4, с. 43].

До складу характерних для злочинів в сфері наркобізнесу елементів криміналістичного аналізу треба включати: відомості щодо предмету злочинного посягання (вид наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, використані матеріальні об'єкти для виготовлення, перероблення, зберігання, перевезення, пересилання); відомості щодо особи злочинця та її місця і ролі в структурі злочинного угруповання (типовий склад та схема взаємозв'язків в злочинній групі); типові способи підготовки і вчинення злочину, способи його приховування, зокрема і типові знаряддя (засоби); відомості щодо типових обставин вчинення злочину (обстановка, час, місце, виконана технологічна операція з виготовлення й переробки наркотиків); відомості про типові сліди вчинення злочину тощо.

Предметом злочинів в сфері наркобізнесу є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори, а також кошти, здобуті від незаконного обігу зазначених речовин. Наркотичні засоби – це речовини синтетичного або природного походження, препарати, рослини, які включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, котрі підлягають контролю в Україні у відповідності до законодавства України, міжнародних договорів, у тому числі Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р. Вони діють на центральну нервову систему і чинять на організм людини стимулюючий, збуджуючий, пригнічуючий, галюциногенний вплив.

Психотропні речовини – це природні та синтетичні речовини, препарати, природні матеріали, які включені до списків міжнародних конвенцій — Віденської конвенції про психотропні

речовини 1971 р., Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. Вони мають стимулюючий або депресивний вплив на центральну нервову систему людини.

Психоактивні засоби або речовини – це речовини, котрі в разі їх уживання впливають на психічні процеси, наприклад, на когнітивну або афективну сферу. Цим терміном позначають клас речовин як дозволених, так і заборонених для вільного обігу. Психоактивна речовина не обов'язково викликає залежність, проте цей термін інколи вживають як еквівалент «психотропної речовини».

Прекурсори наркотичних засобів та психотропних речовин – це речовини та їх солі, які використовують для виробництва, виготовлення, переробки наркотичних засобів та психотропних речовин, що включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, котрі підлягають контролю у відповідності до законодавства України, міжнародних договорів, у тому числі Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р.

Аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин – це заборонені для обігу в Україні речовини синтетичного або природного походження, які не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, що підлягають контролю в Україні, хімічний склад та властивості котрих подібні до хімічної структури і якостей наркотичних засобів та психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють. Поняття «аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин» окрім того, що мають юридичне значення, у медичній практиці вживаються також стосовно: препаратів однакового складу, проте вироблених різними фірмами-виробниками; синтезованих речовин, що мають однакову хімічну формулу з природною речовиною.

Судовими експертами в галузі криміналістичної експертизи матеріалів, речовин та виробів вирішуються питання щодо встановлення структури та хімічних властивостей речовини та її віднесення за цими властивостями до похідних, гомологів, ефірів, солей. Тобто відбувається встановлення структурної схожості молекул досліджуваної речовини до молекул контрольованих речовин та засобів фізико-хімічними методами дослідження, для віднесення речовини до таблиць «Переліку...» та визначення кількості діючої речовини. До того ж, як підкреслює Н. Косміна, питання про схожість хімічних структур може бути вирішене в рамках фізико-хімічних досліджень та експертиз наркотичних засобів і психотропних речовин. Встановлення хімічного складу досліджуваного об'єкта являє собою лише перший етап цього процесу. Для остаточного юридичного віднесення досліджуваного об'єкта до похідних наркотичних засобів необхідний висновок експерта щодо його психоактивної дії на організм людини, а це виходить за межі компетенції експерта та потребує залучення фахівців зі спеціальною медичною освітою [5, с. 323].

Вирізняльною рисою сучасного незаконного обігу наркотиків є розширення їхнього асортименту. Натеper з'являються чисельні легальні лікарські засоби (опіоїди, опіоїдні анальгетики), що мають побічні дії (наркотичні, психотропні) в разі використання їх у великих дозах. Окрім того, як зазначають Ф. Кахановський та О. Посильський, збільшується їх кількість у нелегальному обігу. Останнім часом все частіше стали з'являтися випадки немедичного використання лікарських препаратів таких опіоїдів, як налбуфін, налоксон, а також прегабаліну [6, с. 348].

В нашій країні спостерігається певна трансформація структури вживання наркотиків, зокрема, знижується кількість опіатів і збільшуються пропозиції синтетичних препаратів, синтетичних речовин, таких, як фентаніл, метамфетамін. Саме останні домінують на нелегальних ринках наркотиків. Науково-технічний прогрес дає змогу синтезувати наркотики нового покоління, дешевші й сильніші. Різноманіття синтетиків та можливість швидкого синтезування нових аналогів дає змогу виробникам швидко реагувати на кон'юнктуру ринку. Змінюючи вихідні продукти, фахівцями-хіміками отримуються нові види синтетиків, що не внесені до чинних національних списків заборонених та контрольованих наркотиків [2, с. 315]. За оцінками експертів, на території України з початку 2010-х років стрімко збільшився незаконний обіг речовин напівсинтетичної та синтетичної природи. Значна кількість речовин, що мають властивості, аналогічні наркотичним засобам або психотропним речовинам, з'являється зі швидкістю, яка не дозволяє оперативно на законодавчому рівні реагувати на ситуацію [7, с. 380].

Слід зазначити, що глобальний незаконний ринок наркотиків становить собою масштабну та складну систему, котра має тенденцію до розширення. Особливу загрозу становить вживання опіоїдів як природних, так і синтетичних. Водночас відбувається розширення ринку й інших наркотиків, таких як кокаїн, стимулятори амфетамінного ряду, нові психоактивні речовини. Про-

те сьогодні домінує місце серед інших груп наркотичних та сильнодіючих речовин займають синтетичні наркотики, які забезпечують гнучкі можливості в сфері незаконного обігу. Синтетичні опіоїди можуть суттєво відрізнитися в структурному відношенні й мати доволі велику силу дії. До їх числа відноситься велика кількість різноманітних речовин, включаючи низку похідних фентанілу, метадону, бупренорфіну та АН-7921. Стимулятори амфетамінного ряду – це група наркотиків переважно штучного походження, головними представниками котрої є амфетамін, метамфетамін та МДМА (екстазі). Їх виготовляють переважно у підпільних лабораторіях, що пояснюється насамперед простотою синтезування й доступністю різноманітних прекурсорів та методів, що необхідні для їх виготовлення [8, с. 21-22, с. 33].

Сьогодні в Україні також зросла кількість розповсюдження синтетичних наркотиків, які незаконно виробляються в підпільних лабораторіях. Згідно з даними національного звіту «Наркотична ситуація в Україні за 2024 р.», підготовленого Центром громадського здоров'я за інформацією, наданою Національною поліцією та Службою безпеки України, в довоєнному 2021 році в нашій країні було виявлено й ліквідовано 113 підпільних нарколабораторій, що здійснювали виробництво наркотичних засобів або психотропних речовин, у 2022 р. – 63, а у 2023 р. число таких підпільних лабораторій зросло до 102, наближаючись до рівня довоєнних років. Левова частка ліквідованих нарколабораторій виготовляла синтетичний психостимулятор альфа-PvP та речовини амфетамінового ряду. Спостерігається тенденція до збільшення часток виявлення нових психоактивних речовин, метамфетаміну та метадону в структурі ліквідованих у 2023 році нарколабораторій, натомість – зменшення часток незаконно виготовленого канабісу та амфетаміну [9, с. 90].

Науковці й практики з правоохоронних органів вказують на нову небезпеку – появу курильних сумішей (спайсів), які є надзвичайно небезпечними для здоров'я людей. Фахівцями Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України звертається увага на те, що з-за кордону до України також потрапляють рідини для вейпайзерів, легалізовані в деяких країнах (наприклад, США) завдяки низькому вмісту (як правило до 0,3%) психотропної речовини – тетрагідроканабінолу, які містять також і значну кількість непідконтрольного сьогодні в нашій державі канабідіолу (КБД) [10, с. 76]. Це, по суті, штучні хімічні речовини, створені в лабораторних умовах з метою імітувати ефект марихуани. Вони можуть мати різні назви, приміром, K2, Spice, Synthetic Weed чи інші. Основною небезпекою є те, що їх хімічний склад може значно відрізнитися від однієї партії до іншої і вони практично не контролюються державними органами. Ці хімічно модифіковані речовини розроблені для імітації ефектів ТГК, основного психоактивного компоненту каннабісу, але можуть викликати залежність та серйозні побічні ефекти. До складу такої курильної суміші як спайс, часто вводяться добавки, аналогічні наркотичним речовинам. Подекуди їх називають «медом» з огляду на в'язку консистенцію або специфічний метод обробки. Ці добавки можуть посилювати запах спайсу, роблячи його більш інтенсивним. Існує декілька видів сумішей, що відрізняються за формою, складом та способом вживання, зокрема: курильний спайс – традиційна форма, де синтетичні канабіноїди розпорошуються на рослинний матеріал; рідкий спайс форма якого є розчином синтетичних канабіноїдів, який використовують в електронних сигаретах або вейпах; твердий спайс (гумки, екстракти) – продукт отримують шляхом концентрування активних речовин і він є більш потужною формою спайсу; таблетки і капсули – це спайс, пресований у відповідну форму, що полегшує його проковтування [11]. Обіг і споживання таких продуктів не має правової заборони, але ці питання потребують додаткового вивчення.

Носіями інформації щодо виготовлення наркотичних засобів є матеріальні зміни, що виникли у навколишньому середовищі під впливом цього процесу. Судити ж за матеріальними слідами про злочинну діяльність можна лише тоді, коли відображення у вигляді матеріальних слідів мають певний зміст, а їхній зв'язок зі злочинним проявом можна виявити за змістом цих змін. В разі вчинення злочинів в сфері наркобізнесу їх сліди мають істотні особливості, пов'язані насамперед з тим, що вчинення протиправних дій переслідує у більшості випадків мету вчинення незаконних оборотів з наркотиками та отримання від цього чималих прибутків. Окрім того, вчинення таких злочинів пов'язане з використанням великого різноманіття наркотичної сировини, напівфабрикатів, хімічних речовин і реактивів, спеціального лабораторного обладнання, ємностей для перевезення чи зберігання наркотичної речовини чи прекурсорів, спеціальної літератури тощо, для роботи з якими потрібні різноманітні технічні засоби і пристосування, а в багатьох випадках – ще й окремі навички та спеціальні знання.

Своєчасне встановлення віднесеності виявленої речовини до заборонених для вільного обігу, а її виду та кількості до таких, що підпадають під ознаки кримінально караного діяння, дає можливість вчасно розпочати кримінальне провадження та в стислі строки провести досудове розслідування. Для цього оперативним працівникам і слідчим потрібні спеціальні знання та допомога спеціалістів в галузі дослідження наркотичних та сильнодіючих речовин, а також знання можливостей, компетенції експертних підрозділів, основ методики досліджень наркотиків для правильної оцінки висновків фахівця.

Виявлення, фіксація та вилучення з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також їх дослідження вимагає використання спеціальних техніко-криміналістичних засобів. Вони повинні задовольняти низці вимог, з числа яких не останнє місце мають їх селективність, швидка дія, відсутність хибних результатів використання, а також економічність. Технічні засоби криміналістики – це науково обґрунтовані, перевірені експериментально і на практиці ефективні технічні засоби, пристрої, речовини, які використовуються суб'єктами кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової діяльності з метою розв'язання поставлених перед ними завдань.

Для вирішення питань щодо віднесення речовин до наркотичних або психотропних признається експертиза речовин, матеріалів і виробів, завданням якої є встановлення: природи речовини, способу, технології або інших характеристик кустарного виробництва наркотичного засобу чи психотропної речовини; загальної родової, групової належності за природою, сировиною, технологією виготовлення; тотожності конкретної маси наркотичного засобу або психотропної речовини за окремими частинами; джерела походження наркотичного засобу або психотропної речовини. Слідчі, прокурори, які здійснюють досудове розслідування за справами про наркобізнес, повинні володіти певними знаннями щодо порядку та методики таких досліджень щоб мати можливість дати оцінку висновку експерта і розуміти його доказове значення.

Висновки. Криміналістами, процесуалістами та фахівцями з теорії оперативно-розшукової діяльності більшою мірою розроблялися питання, пов'язані з контрабандою наркотиків, в той час, як питання виявлення й розслідування злочинів за справами про інші злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, ними глибоко й ретельно не досліджувалися. Саме тому криміналістичні аспекти застосування сил та засобів оперативно-розшукових і слідчих підрозділів правоохоронних органів у протидії вчиненню злочинів в сфері наркобізнесу є певною мірою новими для сучасної теорії й практики застосування криміналістичних засобів та методів у боротьбі з окремим видом злочинів.

Аналіз структури наркобізнесу та способів його функціонування надає можливість правоохоронним органам визначити адекватні засоби криміналістичного впливу на них. Найсуттєвіше значення в боротьбі з наркобізнесом, котру здійснюють комплексно державні й недержавні органи та окремі організації в Україні, безумовно, мають відповідні правоохоронні органи, до основних завдань яких входить виявлення, розкриття та розслідування й запобігання злочинів. Необхідність підвищення результативності цієї діяльності породжує гостру потребу практики у використанні сучасних досягнень науки криміналістики, зокрема й розробок в галузі криміналістичної техніки.

Важливим завданням криміналістики є розроблення засобів і методів виявлення в різноманітних слідах, що виникають в навколишній обстановці, ознак протиправних дій, які мають ознаки незаконного наркобізнесу. Враховуючи специфіку діяльності оперативних співробітників і слідчих, своєчасне виявлення ознак, що вказують на можливість підготовки чи вчинення злочинів в сфері наркобізнесу, потребує використання ними певної суми знань, які стосуються правил, технологічних процесів, ознайомлення їх з відомчими інструкціями та наказами, котрі регулюють виробничі питання на хімічних та фармакологічних підприємствах, в науково-дослідних інститутах тощо. Для цього майже постійно доводиться звертатися за допомогою до відповідних фахівців в галузі криміналістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіс Генерального прокурора. Статистика кримінальної протиправності. URL: <https://erdr-mar.gov.ua/csp/map/index.html#/map> (дата звернення 13.04.2025).
2. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків : навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

3. Одерій О.В. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів: авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1997. 23 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. Ред. кол. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енциклопедія, 1998. Т. 4. 720 с.
5. Косміна Н.М. Питання ідентифікації аналогів і похідних наркотичних засобів і психотропних речовин та їх кількісного визначення. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз*. Київ: Вид-во Ліра-К, 2024. Вип. 69. С.319-328. DOI: 10/33994/kndise.2024.69.30.
6. Кахановский Ф.Н., Посильский О.А. Полусинтетические смешанные опиоиды и новый аналог гамма-аминомасляной кислоты (прегабалин(PGB)). *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні*. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. Вип. 63, ч. 1. С. 347–356.
7. Шинкаренко Д.Ю., Конопацька І.С., Цинда Р.В. та ін. Експертне дослідження речовин групи похідних фенілетиламіну (на прикладі мескаліну та 2 С-В). *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом.наук.-метод.зб / Київський НДІ судових експертиз*. Київ, 2022. Вип. 67. С. 379–395. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.39>.
8. Terminology and information on narcotic drugs. Third edition. UNITED NATIONS, NEW YORK, 2016. 83 p.
9. Звіт 2024. Наркотична ситуація в Україні (за даними 2023 року). Центр громадського здоров'я. 2024. 147 с. URL: <https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user.pdf>. 127 с. (дата звернення 10.04.2025 р.).
10. Зав'ялов О.С., Зав'ялова Н.Є. Дослідження рідин, застосовуваних в електронних пристроях для куріння. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 2 (34). С. 75–84. DOI: 10.37025/1992-4437/2020-34-2-75.
11. Що таке спайс (курильна суміш)? URL: <https://www.rs-clinic.com.ua/uk/inshi/shho-take-sprajs-kurilna-sumish/> (дата звернення 13.04.2025).